

Jelige: LZS002

Kézirat lezárásának időpontja: 2015. január 2.

Tartalomjegyzék

I. Előszó	1
II. Szent László kultusza.....	5
1. Szent László ábrázolások a XV. században	11
III. Szent Zsigmond kultusza	16
2. Szent Zsigmond ábrázolása	20
IV. Összegzés, és kitekintés	22
V. Irodalom- és Rövidítésjegyzék	26
VI. Mellékletek	30

I. Előszó

Luxemburgi Zsigmondot és korát a XIX. század végétől számos történész, művészettörténész, és néprajzkutató vizsgálta. Ami az uralkodó egyházzal kapcsolatos politikáját illeti, 1895-ben Fraknói Vilmos történétíró a főkegyúri jogról írt könyvében¹ mutatott rá először arra a forráskiadványok tanulmányozása által, hogy Zsigmond egyházpolitikájának vizsgálata valóban alátámaszthatja Werbőczy István előadását a királyi kegyúri jogról. Habár Fraknói kutatása számos vitát eredményezett mégis kellő alapot szolgáltatott a kutatóknak arra, hogy Zsigmond korát mélyrehatóbb vizsgálatok alá vessék. A kutatók számára olyannyira népszerűvé vált az uralkodó egyházpolitikájának tanulmányozása, hogy a Magyar Történelmi Társulat Századok című folyóirata gyakorlatilag állandó rendszerességgel jelentette meg a Zsigmond-kori forráskiadványokat és publikációkat. Az 1900-as évek elejétől már nem csupán néhány oldalas áttekintések jelentek meg a korról, hanem komplett, több fejezetes munkák is, mint például Baranyai Béla sárkányos rendről írt tanulmánya,² vagy Áldásy Antal Zsigmond császárrá koronázásának körülményeit vizsgáló esszéje.³ Mind két tanulmány érdekessége az volt, hogy Baranyai, és Áldásy a kor politikatörténetét vizsgálva rámutattak Zsigmond vallási reprezentációjára is.

A harmincas évek számos új felfedezést hozott Luxemburgi Zsigmond uralkodását illetően. 1931-ben Iványi Béla történész az eperjesi oklevéltár regesztázása közben rábukkant a „konstanzi bulla” másolatára. Az oklevél tartalma szerint a konstanzi zsinat bíborosi kollégiuma az egyházi javak betöltése kapcsán kompromisszumot kötött Zsigmonddal. Később 1958-ban Mályusz Elemér maga is megvizsgálta a kérdéses oklevél tartalmának hitelességét, és arra a következtetésre jutott tanulmányában,⁴ hogy a bíborosi kollégium aprólékos, és pontos névsora valóban igazolhatja a főkegyúri jog történelmi hitelességét. Véleménye szerint, ha az oklevél hamisítvány lenne, akkor valószínűleg azokat a bíborosokat is feltüntették volna, akik 1417-ben nem tartózkodtak a városban, továbbá Francesco Zabarella is szerepelne rajta.⁵ Mivel Mályusz Elemér érvei jócskán hagytak maguk után kérdéseket a főkegyúri jog mindmáig vitatott. Ugyan ebben az időben, 1938-ban Horváth Henrik művészettörténész Zsigmond halálának 500. évfordulójára kiadott könyvében⁶ számos

¹ FRAKNÓI 1895, 79-166

² BARANYAI 1926

³ ÁLDÁSY 1917

⁴ MÁLYUSZ 1958

⁵ Zabarella bíboros 1417. szeptember 26-án hunyt el, az oklevél pedig később keltezett, tehát hitelesség szempontjából fontos tényező volt, hogy a bíboros nem szerepel az aláírók között. FRENKEN 1998, 289-292

⁶ HORVÁTH 1938

olyan XV. századi műalkotást mutatott be, amelyeken a király profilját bibliai alakok, és szentek arcképében lehet felismerni. Kutatásában bebizonyította, hogy Zsigmond politikai céljai elérésében gyakran megjelenítette uralkodói hatalmát a művészetben is. Horváth Henrik továbbá arra is felhívta a figyelmet, hogy érdemes lenne összevetni Szent László hermáját az uralkodó profilképével, ugyanis vannak olyan ábrázolások, melyek azt a benyomást keltik, mintha Zsigmond szándékosan stilizálta volna arcképét Szent Lászlóéra. Ennek következtében még az is felmerült könyvében, hogy talán a váradi lovas szobornak az arcképe is hasonlíthatott Zsigmondéra, de ez azonban már sosem derül ki, hiszen a műalkotás a 17. században elpusztult.⁷

A második világháború után számos történészt kényszernyugdíjaztak, többek között Mályusz Elemért is, aki ennek következtében 1947 után a levéltárban talált munkát. Mályusz ekkor látott neki a Zsigmond kori oklevelek regesztázásához azzal a céllal, hogy az okleveleket szélesebb tömegek számára is elérhetővé tegye. Az oklevéltár első kötetét 1951-ben jelentette meg és az 1387-1399 közötti időszak okleveleinek regesztáit közölte.⁸ 1956-ban, és 1958-ban további két kötetet adott ki, mely az 1400-1406-ig, és 1407-1410-ig terjedő időszak okleveleit dolgozta fel.⁹ Mályusz a harmadik kötetben az 1411-1420 közötti időszak feldolgozását is megkezdte, de a kötetet Borsi Iván fejezetbe 1990-ben.¹⁰

Az 1960-as években a budai vár ásatásai miatt ismét a középpontba került a Szent Zsigmond prépostság működéstörténete. Az oklevelek tanúsága szerint a történészek számára nyilvánvaló volt, hogy a kápolnát Zsigmond alapította 1410-ben Szűz Mária titulusára, azonban a templom történetének feltárását megnehezítette az, hogy az oklevelek két olyan kápolnáról számoltak be a budai várban, melyek Szűz Mária titulusára voltak szentelve. Kumorovitz L. Bernát történész tanulmányában¹¹ megkísérelte különválasztani a két kápolna okleveleit, azonban templom Zsigmond kori működésével kapcsolatban pusztán csak annyit tudunk, hogy templom papsága számos diplomáciai feladatot látott el, és a templom fontos gyülekező hely volt. 1973-ban Zolnay László régész ásatásai során előkerült 260 darab szobormaradvány és számos törmelék, köztük egy kehely melyből kígyók másznak ki. Zolnay szerint ezek a törmelékek a palota maradványai voltak, azonban Búzás Gergely régész 1992-

⁷ 1660. augusztus 28-án pusztult el valamennyi királyszoor. „Az három oszlopokon álló és I. László király lovas nagy mesterségesen öntetett statuáit, állóképeit, hogy nekik mintegy reliquiák volna semmiféle képen nem szenvedni, mindenestül diribról-darabra roncolták vala.” SZALÁRDI 1980, 633

⁸ ZsO 1951

⁹ ZsO 1956

¹⁰ BORSA 1996

¹¹ KUMOROVITZ 1963

ben írt tanulmányában¹² bizonyíthatónak találta, hogy a szobortöredékek nem a palotát díszítették, hanem valaha a Szent Zsigmond kápolna néhai tartozékai voltak.

Mályusz Elemér 1984-ben Zsigmond uralkodásáról írt könyvében rávilágított arra, hogy a király hatalmának legitimációja érdekében pártfogásába vette Szent László kultuszát, továbbá végrendeletében úgy határozott, hogy halála után Váradon kívánja magát eltemettetni. Habár Mályusz Elemér bővebben nem fejtette ki, hogy Zsigmond rendeleteivel, hogyan emelte a szent király nyughelyének fényét annyit azonban hozzátett, hogy Szent László kultuszának Zsigmond korára már megvoltak a jól ismert szabályai, mint például a király sírjának zarándoklatszerű felkeresése, ereklyéinek tisztelete, és a hozzájuk kapcsolódó szertartásokon való részvétel.¹³ Ugyan ebben az évben Marosi Ernő a Történelmi Szemle című folyóiratban megjelent cikkében¹⁴ már hosszabban vizsgálta az uralkodói reprezentáció kérdéskörét. Hasonlóan Mályusz Elemérhez, Marosi Ernő is arra a következtetésre jutott, hogy szent király ereklyéinek liturgikus tisztelete és az uralkodó arcképének megjelenése a képzőművészeti alkotásokon¹⁵ mind fontos részeit képezik az uralkodói reprezentációnak.

Kerny Terézia művészettörténész az 1987-ben kiadott Zsigmond kor művészetét összefoglaló katalógusban megjelent tanulmányában arra a megállapításra jutott, hogy Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatt annyira intenzív volt Szent László kultuszának reprezentációja, hogy ennek következtében a szent király legendáját feldolgozó freskóciklusok jelenetkompozíciói megszilárdultak. Mindemellett kitért arra is, hogy Zsigmondot nem csak a főúri réteg utánozta, hanem Buda és Pozsony esetében észrevehető, hogy maga a polgárság is használta reprezentációjában Szent László kultuszát.¹⁶

A kilencvenes évektől a néprajzkutatók is vizsgálat alá vetették Zsigmond korának művészetét. Magyar Zoltán 1996-ban kiadott könyvében¹⁷ a Szent László legendát ábrázoló freskókat dolgozta fel, neki köszönhetően egy 72 freskóból készült adattárat kaptunk, amelyben számos XV. századi Zsigmondhoz köthető freskót sikerült azonosítani.

2005-ben jelent meg C. Tóth Norbert és Engel Pál posztumusz közös műve, amely külön figyelmet érdemel, ugyanis a Zsigmond kori oklevéltár alapján összeállították a

¹² BÚZÁS 1992, 51

¹³ MÁLYUSZ 1984, 41

¹⁴ MAROSI 1984

¹⁵ Marosi Ernő többek között rámutatott arra amire Horváth Henrik is kitért könyvében, hogy Zsigmond szakállviseletének kérdéskörére, Marosi Ernő is megállapította tanulmányában, hogy király apja, VI. Károly császár is alkalmazkodott szakállviseletében a Nagy Károly féle ideáltípushoz miután Vencel nevét lecserélte Károlyra.

¹⁶ KERNY 1987, 353-359

¹⁷ MAGYAR 1996

Királyok és királynék itineráriumát,¹⁸ így pontos képet kaptunk végre arról, hogy mikor és hol tartózkodott az uralkodó. Ugyan ebben az évben Tóth Péter történész kutatásainak köszönhetően egy új oklevél került napvilágra, mely szerint Zsigmond 1414-ben a konstanzi zsinat idején látogatást tett az agaunei Szent Móric kolostorban, és onnan ereklyét vitt Magyarországra.¹⁹ Az oklevél a Szent Zsigmond kultusz vizsgálata szempontjából megkerülhetetlen fontosságú dokumentum, azonban a hitelessége számos kérdést hagy maga után.

2007-ben a Szépművészeti Múzeum és Musée National d'Histoire et d'Art egy közös kiállítás sorozat emlékére egy rendkívül jól illusztrált, számtalan tanulmánnyal ellátott katalógust adott ki Zsigmond művészeti reprezentációjáról.²⁰ A dolgozatom szempontjából a katalógusban található Marosi Ernő által írt *Reformatio Sigismundi* című tanulmányból kiemelnék néhány sort, melyben a művészettörténész kiválóan rámutat arra, hogy mit is jelent a sokat emlegetett reprezentáció fogalmi köre, és miért olyan elengedhetetlen a Zsigmond kor vizsgálata szempontjából:

„A legáltalánosabb értelmezése, a képvisélet elve, miszerint valamely dolog vagy személy lényegében nem az, aminek látszik, hanem benne egy elvont lényeg ölt szemléletes formát. Ez nemcsak a művészi „ábrázolás” metaforikus struktúrájára vonatkozik, hanem a korban alapja az ismeretelméletnek, teológiának, (nem utolsó sorban a Szentháromság dogmatikájának, az Eucharistia-tannak) a politikai teóriában szerephez jutó képviséleti elvnek. Politikai értelemben az uralkodó így jeleníti meg magának az uralomnak (...) a királyságnak vagy a császárságnak a képzetét.”²¹

Dolgozatomban ez alapján kívánom megvizsgálni azt, hogy Zsigmond hogyan használta reprezentációjában Szent László és Szent Zsigmond kultuszát, továbbá azt, hogy milyen sajátos módon jelent meg a két szent király a XV. század első felének, sőt a későbbi évtizedek művészeti alkotásain.

¹⁸ ENGEL és C. TÓTH, 2005

¹⁹ TÓTH, 2005

²⁰ Sigismundus Rex et Imperator

²¹ MAROSI, 2007

II. Szent László kultusza Zsigmond korában

Luxemburgi Zsigmond 1387-es magyar királlyá koronázásától kezdve az okleveleiből kimutatható egyfajta bensőséges devóció Szent László iránt, mely az egész uralkodását végigkísérte.²² Ez a fajta személyes vonzalom, amely a szent király emlékének tudatos ápolásával párosult már a korábbi évtizedekben az Anjou királyok dinasztikus politikájának is a kísérő jelenségeként volt jellemző.²³ Szent László városának²⁴ grandiózus fejlesztése mellett, a szent sírjának liturgikus, vagy zarándoklatszerű felkeresése a királyi család bevett, propagandaszerű szokása volt a legitimitásuk érdekében.²⁵ Zsigmond korára a fennmaradt oklevelek tanúsága szerint a kultusz legitimációs aktualitása jelentősen átértékelődött. Ennek valószínűsíthetően az lehetett az oka, hogy Zsigmond nem, mint dinasztikus szent elődként emelte be Szent László kultuszát az uralkodói reprezentációjában, hanem, mint eszményképet. Szent László 1192-es elevációja óta lassan kialakultak a kultuszhoz kötődő hagyományok, és liturgiák, amelyek idővel formákká merevedtek, ezáltal Zsigmondnak nem volt nehéz követnie ezeket,²⁶ és folytatni az Anjouk Szent László-propagandáját.

Zsigmond uralkodásának első éveiben készült el 1390. május 20-án a váradi Szent László lovas szobor.²⁷ A források alapján annyit tudunk róla, hogy Cudar János váradi püspök rendelte meg a Kolozsvári testvérektől, és minden bizonnyal 1390. szeptember 8-án Szűz Mária születésének ünnepén avatták fel, amin Mária királyné és Zsigmond király is megjelentek együtt az ország főpapjaival.²⁸ Két nappal később az ünnepség után, Zsigmond elismerése jeléül a püspöknek adományozta *Olaszi, Mária-Magdolna, Ér, Ragáld*, és *Gyulvész* birtokokat.²⁹

1395-ben tragédia sújtotta a királyi családot, és az országot. Mária királyné május 17-én, egy lovasbaleset során a budai hegyekben meghalt. Zsigmond hasonlóan Károly

²² KERNY 2006, 475

²³ KLANICZAY 2000, 240-266

²⁴ Várad

²⁵ KERNY 1986, 353

²⁶ MÁLYUSZ 1984, 41

²⁷ Miskolczy István 1609. június 27.-i feljegyzésében megörökítette a szobor táblájának feliratát, amelyen az állt: „anno M390 die XX mensis May Rege Sigismundo et Maria regina feliciter regnantibus hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Ioannes Episcopus Varadiensis per Magistros Martinum et Georgium de Colosvar in honorem S. Ladislai Regis”.

²⁸ Az Itinerárium csak szeptember 10.-t jelöli meg, azonban egy későbbi oklevél jelzi, hogy „Datum, Varadini die Dominica proxima post festum Nativatis Virginis gloriosae Anno Domini MCCCXC.” Valószínűsíthető, hogy a szentelés napján 8.-án is ott tartózkodtak. ENGEL és C. TÓTH, 2005, 63

²⁹ BUNYITAY 1883, I. 221 és KERESZTÚRY 1806, II. 193-194

Róberthez, feleségét Váradon temettette el³⁰ Szent László király sírja mellett. A forrásokból tudjuk, hogy Mária és Zsigmond viszonya korántsem volt felhőtlen, ezt pedig az is igazolja, hogy a temetés után a király semmilyen misealapítványt nem tett a királyné lelki üdvéért.³¹ A temetés után, egészen 1400-ig nem ismerünk egy alkalmat sem, amikor Zsigmond meglátogatta volna a várost, vagy bármilyen intézkedéseket hozott volna Váradal kapcsolatban. Minden bizonnyal ennek okai összefüggenek azzal, hogy Zsigmond eközben 1389-től egy kisebb nemzetközi koalíció élén a török betörések ellen megtorlásul hadjáratot vezetett,³² és mindemellett a politikai hadszíntéren kellett helyt álljon, ugyanis a Kanizsai-liga korlátozta a királyi hatalmát.³³

Várad említése 1400-tól válik egyre gyakoribbá az oklevelekben. Zsigmond ekkor számos levelet váltott a pápával, valószínűsíthető, hogy király közbenjárásának köszönhető az, hogy IX. Bonifác pápa búcsúengedélyt adományozott május 11-én azoknak, akik Szent László sírját felkeresik. Érdekes adalék, hogy a IX. Bonifác pápa által kiadott búcsúengedély olyan nagy jelentőségű volt, hogy korábban hasonlóval csak a Szent Márk bazilika, és Santa Maria portiuncula rendelkezett. A pápa december 5-én ismét búcsút engedélyezett azok számára, akik a Szűz Mária főoltárát, és a „Tízezer Vértanú” oltárát felkeresik.³⁴ A következő évben 1401-ben a pápa a Váradi székesegyháznak illetve Szent Lászlót látogató híveknek ismét búcsút engedélyezett.³⁵ Ugyanezt a kegyes hagyományt megtartotta VII. Ince pápa is, hiszen 1405. augusztus 27-én ő is búcsút engedélyezett azok számára, akik a Szent László királyról elnevezett hévíz körül fekvő szegények kórházának kápolnáját felkeresik és ájtatosan imádkoznak.³⁶ Zsigmond 1402-ben Mária pénzei mintájára új magyar forintokat

³⁰ Anno Domini MCCCXVIII. accepit rex dominam Beatricem filiam regis Romanorum, sororem regis Bohemorum de terra Luchumburgensi, que in revolutione eiusdem anni obdormivit in Domino, et Waradini in cathedrali ecclesia tumulatur. *Chronicum Pictum*, 192

³¹ Habár C. Tóth Norbert azt állította, hogy Zsigmond semmilyen misealapítványt nem tett Mária királynő lelki üdvéért, érdemes azonban megvizsgálni Zsigmond 1429. december 18-án írt levelét, melyet a V. Márton pápának küldött. A levél tartalma szerint a káptalan a királynénak elrendelt miséket vonakodott teljesíteni a székesegyházban, ezért Zsigmond kérvényezte a pápát, hogy erre a feladatra küldjön egy másik egyházi férfit. 1430. június 7.-én írt levelében ez a probléma még mindig fenn áll, emiatt pedig kénytelen volt megfosztani a káptalant a javaitól. vö. C. TÓTH 2001 és LUKSICS 1931, 1338. sz.

³² και τότε έμαζωξε τα φουσσάτα του αὐτός ὁ Σιγισμόντος, Αλαμανους και Σπανιούς αλλους άπεζούς και άπερασε άπό την Ούγγρια και άπό την Ράσια και εδιάβης την Βουλγαρια και άπερασε τὸ Ντουνα Βι και επήρε τὸ Μρουντούι και αλλα καστέλλια όπου τὰ ειχε πασμένα ὁ Τύορκος. Χρονικὸν περι τῶν Τ ούρκομων σουλτάνων (κατα τὸν ΒαρΒερινὸν ἑλληνικὸν κώδικα) 2.

³³ MÁLYUSZ 1984, 55-74

³⁴ MAGYAR 1996, 41

³⁵ KERNY 1987, 354

³⁶ „capella sanctorum crucis hospitalis pauperum circa aquas calidas balneum sancti Ladislai regis nuncupatas” Nincs kizárva, hogy az 1405-től kiadott oklevelek kapcsolatot mutatnak a „néhány évvel ezelőtt történt tüzesettel”. Ezen a bejegyzési számon szintén megtalálható egy rendelet mely a garamszentbenedi templom javára kér a pápa alamizsnát. 1405. XI. 02. MOL DF 9084.

veretett, melyen Szent Lászlót ábrázoltatta csatabárdal és az országalmával.³⁷ Horváth Henrik művészettörténész rámutatott arra, hogy ez a numizmatikai eklatáns nem csak a szent király legendájának terjesztésében játszott nagy szerepet, hanem a pénzek kézből kézbe való vándorlása kiválónak bizonyult a hagyományok intenzitásának fokozásában és különösen abban, hogy a szent király képét szélesebb rétegek számára is képes volt megismertetni.³⁸

A Kanizsai-liga ellen folytatott politikai és legitimitási küzdelmei szempontjából Szent László legendája fontos szerepet játszott reprezentációjában. Habár itt talán kevésbé szemléletes az, hogy valószínűleg ez az elkötelezettsége a szent király iránt a legenda első bekezdéseire utalhat miszerint:

„alkotóereje szorgalmából azon években, midőn uralkodott, az állam, sőt az egész Pannónia annyira rendezetten s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István király ideje óta törvények, szabadság és bőség tekintetében soha még ily csodálatosan nem csillogott. Minden korábbi állapotánál gazdagabban Magyarország azidétt kezdte szabadságának fejét a bőség telt szaruival az egekig emelni, s gazdagságában, rangban és dicsőségben szinte valamennyi vidéket legyőzni.”³⁹

1406-ban kiadott oklevelei méltán igazolják azt, hogy Zsigmond még arra is gondot fordított, hogy a legenda körülményeit újra megjelenítse, és eljuttassa. Erre a legszebb példa a Szent László vadászat jelenete a Képes Krónikában, mely azt írja le, hogy a szent király hogyan alapította Váradot: „Ezután Bihar vármegyében a Körös folyó mellett vadászat közben talált egy helyet, ahol angyali intelemre elhatározta, hogy monostort épít Szűz Mária tiszteletére: ezt a helyet Váradnak nevezte.”⁴⁰ (1. kép)

³⁷ TÓTH 2006, 170

³⁸ HORVÁTH 1938, 193-194

³⁹ Beatus rex Ladislaus ex illustri prosapia regura Ungarie exortus elegantissime eftulsit. pater nimirum ipsius inclitus rex Bela primus, primi Andree regis clarissimi germanus exstitit. per cuius iudustriam ingenii, annis quibus regnauit respublica, ymo tota Pannouia ita ordinata et adaucta floruit ut post tempora beati Stepbani regis legibus libertate opulencia nunquam tam egregie enituit. in cuius quoque tempore Ungaria magis dicior quam antea, cepit libertatis caput pienis copie cornibus extoliere super ethera, cunctasque fere regiones euincere diuiciis honore et gloria, SRH. II. 515. és Szent László király legendája. Ford: KURCZ

⁴⁰ „Post hoc in parochia castri Bihor inter flumen Keres in uenacione sua inuenit locum, ubi angelico amonitu proposuit constituere monasterium in honore Virginis Marie, quem locum Varad nominauit. At rex Ladizlaus in ampliora semper se extendens, et de uirtute in uirtutem proficiens, non solum in Hungaria, sed in omnia regna christianitatis sue respersit suauitatis odorem. Vnde mortuo romaiorum imperatore, diices et tetrarche theutonicorum, cunctique barones et optimates communiter et concorditer rogauerunt ipsum, ut susciperet imperium. Quia vero tempore suo non solum sua, sed que Iesu Christi sunt querebat, et Iuhid diuinum oraculum mente sedulo reuoluebat: Non transgrediaris terminos patrum tuorum. Suis itaque terminis contentus esse nialuit, quam supra mensuram iuris augere affectans, alienigenaiim et ignotarum gentium regimen suscipere recusauit. Vix autem in Hungaria deo pie ac fidehter seruiendo, ot leges conuenienti vigore sancciendo poterat remanere.” Figyelemre méltó az idézett folytatása is, miszerint „László király gyarapodott lelki javakban, és virtusról virtusra haladt: nemcsak Magyarországon, de a kereszténység minden országában elterjedt kellemes illata. Ezért a római császár halála után a német hercegek és fejedelmek, mind bárók és főrangúak, egy szívvel és lélekkel arra kérték, hogy fogadja el a császárságot.” *Chronicum Pictum* 191

Zsigmond 1406. október 18-án kiadott okleveleiben leírja, hogy véletlenül ő is egy vadászat alkalmával kereste fel a várost:

„néhány nappal ezelőtt vadászatban kerestük vigasztalásunkat, megindult érzelmekkel határoztuk el, hogy személyesen jövünk Váradra, (...) meglátogatva, nyilvánítsuk ki szívünknek azt az óhaját, hogy sírhelyünket a váradi bazilikában jelöljük meg, már azon reménykedés, és áhítat folytán is, mellyel a dicsőséges megváltónk Anyja, országunk védője és különös szószólója iránt vagyunk, kinek védelmébe lett ajánlva Várad egyháza, melyben Szent László Király dicsőséges teste és ereklyéi boldogan nyugszanak, és annyi csodával tündökölnék.”⁴¹

Zsigmond váradi tartózkodása idején, egy másik oklevelében azt írta, hogy egy „égve feledett gyertya” miatt a sekrestye leégett összes javaival, az egyház minden kellékével, és Szent László hermájával együtt. Zsigmondnak a papok felidéztek, hogy csodálatos módon a tűz elveszítette erejét, amikor a hermához ért, éppen úgy, ahogy Mózes esetében egykor a lángoló csipkebogyó bokor tüze, ami nem bántotta a szentet, így most is az isteni gondviselésnek köszönhetően a szent király csontjai is megmenekültek a pusztító tűztől, csak az ereklyetartó károsodott.⁴² Zsigmondnak ennek következtében kínálkozott a lehetőség, hogy alapítványokat tegyen leendő nyughelye számára. Első rendelkezéseiben 1407-ben beiktatta egyházi javadalmaiba Albeni Eberhardot, aki 1407-1409-ig volt Várad püspöke,⁴³ majd 1407. július 13-án elrendelte, hogy az általa Mária tiszteletére alapított új főoltárnál⁴⁴ naponta három misét mondjanak, két csendeset⁴⁵ és egy énekeset. Továbbá elrendelte, hogy a káptalan nem kevesebb, mint 18 papot jelöljön ki arra, hogy váltakozó hangon, a templom közepén „Szent Dávid zsoltárait énekeljék”.⁴⁶ Szintén ugyan ekkor rendelkezett úgy Budáról, hogy a váradi káptalannak adományozza Aszoló, Szalacs, Zsolcza, birtokokat, amik Szemere bán halála miatt ráöröklődtek azért, hogy ne csak lelkiekben, hanem vagyonukban is gazdagodjanak

⁴¹ FEJÉR 1831, X4. 518-522 és Boldog Várad, 72-73

⁴² Az oklevél azt is megjegyzi, hogy a sekrestye égésekor elpusztultak az oklevelek: „quum alias Sacristia seu conservaculum eiusdem Ecclesiae in quo privilegia, iura et thesaurus ipsius conseruabantur, inopinabili casu cumbusta esse contigisset.”

⁴³ Eberhard, Zsigmond második felesége, Cillei Borbála királyné családjához tartozott, személye azért is érdekes, mert ő volt az aki István püspökkel búcsút engedélyezett azok számára akik a Garamszentbenedi egyház építését elősegítik, továbbá ő írta meg a Sárkányos lovagrend alapítólevelét. BARANYAI 1926

⁴⁴ altare maius beate Marie virgins nevezetű oltárnál. FEJÉR 1831, X4. 518-522

⁴⁵ Feltehetően a két csendes egyike a bűnbocsánatért szólt, a másik pedig a holtakért. Sajnos nem ír arról, hogy pontosan kiknek szóljon a mise, így csak találgatni tudunk. Bunyitay Vincze szerint a holtak alatt feltehetőleg Szent László mellett nyugvó első feleségét Máriát érti. BUNYITAY 1883, 227

⁴⁶ „Statuimus et dispoimus, et praefati capitulum et cannonici cunctis diebus saeculi in altari sub nomine Praecelsae Dei Genitricis Virginis Mariae in eadem Ecclesia ex novo constructo ac per nos pie ac celebriter fundato horis debetis et congruentibus unam Missam pro peccatis et aliam pro fundato Defunctis dicere et legere, tertiam vero de die occurrenti pulchre et sincera devotione decantare teneantur et debebunt, postquam autem divina officia peracta fuerint.. Psalterium seu Psalmi Davidis alternatis vocibus in medio ecclesiae preadictae per decem et octo Clericos.. per prefatos Capitulum et Cannonicos ad id deputatos et substitutos sine interruptione et intermissione aliquali... decantentur.” 1407. VII. 21. MOL DF. 278607

azok, akik Szent László egyházában Istennek szolgálnak.⁴⁷ Eberhard püspök váradi tevékenységeiről meglehetősen kevés forrásunk maradt fenn, viszont fontos megjegyezni, hogy ő volt, aki 1408. december 12-én Szent György napján Zsigmond és Borbála királyné által alapított Sárkányos lovagrend alapítólevelét megírta.⁴⁸ A Sárkányos rend alapítása és működése politikai szempontból is érdekes, azonban itt elégedjünk meg csupán annyival, hogy a tagjai között megtalálhatjuk Garai Miklós nádort és fiát, Ozorai Pipó temesi bánt, és Stiborici Stibor vajdát.⁴⁹ Mindhármuk működése szintén szorosan köthető Szent László kultuszának reprezentációjához. Ozorai Pipó tevékenységét a kultusz terjesztésének szempontjából annyiban érdemes viszont kiemelni, hogy hozzá köthető a székesfehérvári bazilika északkeleti tornyának építése, és a bazilika Szent László kápolnájának alapítása.⁵⁰ A sárkányos rend alapításával Zsigmond sikeresen megszilárdította az ország rendjét, emiatt Eberhard püspököt visszaküldte a zágrábi püspökségbe. Eberhard püspök 1408. június 26-án távozása előtti utolsó intézkedésében a váradi-velencei Szent Klára apácáknak adományozta püspök elődjei lelki üdvéért, annak a teleknek minden jövedelmét, mely az apácák Körös-parti fürdője mellett állt.⁵¹

1409-ben Zsigmond Andrea Scolarit⁵² nevezte ki váradi püspöknek. Váradra érkezvén András püspök azt tapasztalta, hogy a városban minden lényeges intézmény megtalálható, emiatt nem az új alapításokra helyezte a hangsúlyt, hanem a meglevő intézmények fenntartására.⁵³ A várossal kapcsolatos megelégedettségét azzal is fokozta, hogy leveleiben mindig hozzátette, „Datum Warad in nostro episcopali pallatio”, vagy „Datum Waradini in Sala sue domo nostrae habitationis”, feltehetően azért, mert a püspöki palota ekkorra már teljesen kiépült, és tökéletesen megfelelt az igényeinek. A püspöki palota kiépülésének talán egyik legékezebb bizonyítékának tudható be, hogy 1412-ben két uralkodót fogadott, Zsigmondot, és Anjou Hedvig férjét Ulászló lengyel királyt. Ulászló király zarándokként érkezett a szent király városába, és ennek megfelelően korabeli szokás szerint Debrecenből Váradig gyalog tette meg az utat, őt követte Zsigmond is lóháton, majd a városban 15 napot

⁴⁷ Uo. „olim per gloriossum principem sanctum Ladislaum Regem.. pie et Laudabiliter fundata, inter ceteras regni nostri Ecclesias delectabili splendore corruscat, ardentiori Zelo nostra spirat intentio, dum eitam cumalata dulcedine ad eius exaltationem desideria nostra porrigimus.”

⁴⁸ BARANYAI 1926, IV-VI. és 1408. XII. 12. MOL DF. 65843

⁴⁹ Stibor vajda, 1403-ban az általa alapított csejtei templom patrónusának Szent Lászlót választotta, továbbá a végrendeletében említ egy Szent László hermát, ami a tulajdonában volt. JEDLICSKA 1867, és DVORÁKOVÁ 2009, 157

⁵⁰ Ol. DI. 44 170

⁵¹ 1408. VI. 26. MOL DF. 9423

⁵² Andrea Scolari 1409-1426-ig töltötte be a váradi püspöki széket. Testvére a méltán híres Ozorai Pipónak (Filippo Scolarinak).

⁵³ BUNYITAY 1883, 234

töltöttek megünnepelve a húsvétot. Ekkora már minden bizonnyal újra tökéletes állapotában ragyogott Szent László hermája. A zarándokút emlékére a székesegyház egy csontdarabot adományozott Ulászló királynak Szent László ereklyéiből, amelynek őrzésére később Lengyelországnak egy saját fejedelmét tartott készíttetett.⁵⁴ Ez idő tájt már méltán azt állíthatjuk, hogy Szent László sírhelye Európa szintű zarándokhellyé vált.

András püspök rendelkezéseiről kevés írásos emlék maradt fenn. Annyit azonban biztosra elmondhatunk, hogy püspöki regnálása alatt nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy város gazdaságát megerősítse, és ennek értelmében adta ki okleveleit. 1421. június 4-én a pálosok Mária kápolnájának szőlőt adományozott,⁵⁵ majd 1422. október 4-én, a Várad környéki sertés és méhgazdaságokat kedvezményben részesítette,⁵⁶ 1426-ban pedig szintén szőlőt adományozott a pálosok Szent Apollónia-oltárának, melyet ő alapított.⁵⁷

1426. január 24-én kelt végrendelete szintén mecénási tevékenységéről tanúskodik. A váradi Szent Mihály egyháznak felújítására 300 forintot hagyott, a kápolnai pálosokra pedig ráhagyta a nagy értékű Szent Apollóniát ábrázoló kárpitját. További pénzadományokban részesítette a ferenceseket, Ágoston-rendieket, a Szent Erzsébet ispotályt, és a klarisszákat, testvérét, Ozorai Pipót pedig azzal bízta meg, hogy építsen egy új oltárt a székesegyházban és ott temesse el őt. Azt, hogy Ozorai Pipó épített e bármilyen oltárt, nem tudjuk, ugyanis még ebben az évben ő is elhunyt.⁵⁸

Nem szabad arról megfeledkezni arról, hogy ebben a korban Váradot folyamatosan látogatta a király és az ország főurai, akiknek figyelemre méltó mecénási tevékenységeik volt. Ozorai Pipó váradi látogatásainak köszönhetünk számos búcsúengedélyt.⁵⁹ Zsigmond 1422-ben tovább növelte a székesegyház fényét azzal, hogy a huszita veszélyre való tekintettel elhozta dinasztikus őseinek Szent Zsigmondnak ereklyéit Csehországból és Váradon helyezte ideiglenesen biztonságba. Ez alkalommal ismét megerősítette korábbi fogadalmát, hogy a váradi székesegyház jelöli meg temetkezési helyét.⁶⁰ Zsigmond Várad városával kapcsolatban hozott intézkedése és közben járása egy 1434. január 21-én, és szeptember 22-én kért búcsúengedély volt IV. Jenő pápától azok számára, akik Szent László ünnepén felkeresik

⁵⁴ KARÁCSONYI 1926, 115 és DLUGOSS 1711, I. 326

⁵⁵ 1422. VI. 4. MOL DF. 11 218

⁵⁶ 1422. X. 4. MOL DF. 50 326

⁵⁷ GYÉRESSY 1975. I. 192

⁵⁸ Boldog Várad, 72-73

⁵⁹ „de indulgentia capellam Corporis Christi in ecclesia Waradiensi visitaturis.” 1418. május 3-án kelt suplicatioja, miszerint búcsúengedélyt kér a pápától azok számára, akik felkeresik a váradi Corpus Christi kápolnát. LUKCSICS 1931, I. 77

⁶⁰ BUNYITAY 1883, 239

a székesegyházak akkor, amikor a szent ereklyéit bemutatják.⁶¹ Haláláig nem rendelkezett többet a várossal kapcsolatban.

1. Szent László ábrázolások a XV. században

A szakirodalomban gyakran átsiklanak a Szent László legendáját feldolgozó falképciklusok felett, és lezárják a témát annyival, hogy a nagy részük az Anjou korban keletkezett.⁶² Noha lényegében ez az állítás igaz, nem szabad megfeledkezni arról, hogy Zsigmondnak is nagy szerep jutott a szent király kultuszának reprezentációjában, és hasonlóan Nagy Lajos királyhoz ő maga is rajongott a lovagias eszmékért, melyeket az országban Szent László legendájának egyes jelenetei testesítettek meg. Lényegében ennek köszönhető, hogy uralkodása alatt szép számmal keletkeztek olyan freskóciklusok, melyek a szent király legendájának egy kedvelt epizódját a kerlési csatajelenetet dolgozzák fel. Az Anjou korral ellentétben Zsigmond uralkodása alatt készült freskóciklusok kompozícióját egyfajta rendszeresség jellemzi. Néhány kivételtől eltekintve állandóvá vált a csatajelenet, az üldözés, a birkózás, és a pihenés jelenetének ábrázolása.⁶³

A freskók keletkezésének kutatása rendkívül bonyolult feladat. Magyar Zoltán néprajzkutató adattárában, melyet 1994-ben gyűjtött össze saját, Radocsay Dénes, Lukács Zsuzsa, László Gyula és Kerny Terézia adatainak felhasználásával körülbelül 72 freskót és egyéb műalkotást kategorizált, amin Szent László, vagy a legendájának egy részlete ismerhető fel. Ha áttekintjük az adattárat, észrevehetjük, hogy a műalkotásoknak pusztán csak egy apró hányadról tudjuk megmondani, hogy ki és mikor készítette. Még kevesebbről pedig, hogy kinek, és milyen céllal.⁶⁴ Tanulmányomban megpróbáltam azokra a freskókra koncentrálni, amelyekről képi és írott forrásaink vannak, végezetül pedig bemutatnék egy olyan ábrázolást, melyet minden kétséget kizáróan az Anjou-korra datálnak ugyan, de a képen mégis egy Zsigmond-kori ismerős alak tűnik fel főszerepben.

A Zsigmond-kori Szent László legendát ábrázoló első írásos forrásokkal alátámasztható műalkotások 1404 után jelentek meg, azáltal, hogy Zsigmond a Hunyad megyei Kristyórt Balea albán kenéznek adományozta. Balea kenéz hálából egy három

⁶¹ „concedit indulgentiam ecclesiam Waradiensem in festo S. Ladislai regis, quando corpus eiusdem Sancti ostendatur, visitantibus” és concedit indulgentiam cathedram Waradiensem, ubi corpus S. Ladislai requiescit viitantibus. Ad hanc ecclesiam multitudo populi magna pelegrinationis causa confluat.” MAGYAR 1996, 42

⁶² MAGYAR 1996. és LUKÁCS 1980, 163-204

⁶³ KERNY 1987, 353

⁶⁴ Tovább bonyolítja a problémát, hogy a képek nagy része erősen rongálódott, vagy a protestantizmus terjedésével le lettek vakolva,⁶⁴ így ezek aprólékos feltárása rendkívül lassítja a meghatározási folyamatot.

királyszentet ábrázoló freskót készíttetett a ribicei templom falára,⁶⁵ később 1417-ben pedig a cserényi templom diadalívére Szent László egész alakos képét rendelte meg. A kép egyik érdekessége, hogy magát a király fegyverhordozójaként ábrázoltatta.⁶⁶ A freskó Szent László alakja abroncs koronát visel, kezében jogar, és alma látható, vállán bíbortalástot visel. A fegyverhordozója kezében kardot tart. A király arcán jellegzetes kettéfésült, hosszúra növesztett szakáll figyelhető meg, erre az ábrázolásra később külön visszatérek. (5. kép)

Nem sokkal később 1419 környékén készült el a székelyderzsi várkapolna freskója is, mely öt egymásba futó jelenetet mutat be Szent László legendájából. A freskó kissé megrongálódott, azonban az alakok tisztán kivehetőek. A jelenetsor a csatajelenettel kezdődik, és az úgynevezett „pihenés” jelenettel ér véget, amin Szent László álomra hajtja a fejét a leány ölében. Meglehetősen aprólékos munka, a szereplők a képen szinte megszólalnak. Sajnos a freskó megrendelőjéről közvetlen információink nincsen, azt azonban tudjuk, hogy 1419-ben készítette Pál mester, Ungi István fia, ugyanis a freskó alatt otthagyta a szignóját, és megjegyzését, hogy a „munkát elvégezte, a lányt az eszében tartotta.”⁶⁷ Ugyan ebben az időben készült a székelyderzsi freskóval nagy hasonlóságot mutató karaszkói freskó ciklus is.⁶⁸ Ez utóbbi minden bizonnyal szintén Pál mester alkotása lehet.

Olyan műalkotásokról, amelyet Zsigmond közvetlenül adományozott volna és Szent Lászlót ábrázoltatta, alig van tudomásunk. Érdekes azonban megemlíteni, a lőcsei Szent Jakab templomának Szent László freskóját, amelyet Magyar Zoltán igaz nem tüntetett fel adattárában, de a források alapján minden bizonnyal 1404 után készülhetett. Nem tudjuk, hogy ki rendelte meg és milyen céllal, de érdekes adalék azonban az, hogy Zsigmond és Borbála a lőcsei kalandos társaság tagjai voltak, és többször látogatták a várost, 1404 febr. 12-27-ig, és 1410. ápr. 20-23-ig.⁶⁹ Hasonló egybeesés kimutatható Zsolna és Necpál Szent László freskójával kapcsolatban is, amelyek 1400 és 1410 környékére datálhatóak.

Zsigmond király reprezentációja Pozsonyban is éreztette hatását. 1420-ban ideiglenesen áthelyezte királyi székhelyét Budáról, hogy közelebb legyen Prágához a husziták miatt. A pozsonyi lakosok egy évvel később 1421-ben Szent László szobrot készítettek, amit először a pozsonyi városházán helyeztek el, majd miután rövid időn belül a közösség

⁶⁵ TERDIK 2007, 96-98

⁶⁶ MAROSI 1984, 517

⁶⁷ „Hoc opus fecit depingere seu preparare magister Paulus filius Stephani, de Ung anno domini millesimo quadrigentisimo decimo nono: scriptum scribebat et pulchram puellam in mente tenebat.”

⁶⁸ LÁSZLÓ 1993, 151-155

⁶⁹ MAJLÁTH 1985

védőszentjévé vált László falképével együtt a Szent Mihály dóm kápolnájába szállították, ahol oltárt emeltek a magyar szent királynak.⁷⁰

Írott forrásos emlékek bizonyítják, hogy Zsigmond 1417-ben egy freskót adományozott a konstanzi ágoston-rendi szerzeteseknek hálaból, azért mert a zsinat ideje alatt a rendházukban rendezkedett be és addig a szerzetesek gondoskodtak róla. A képről Szent László alakja elveszett, de Szent Zsigmond képében az uralkodó arcvonásait vélhetjük felfedezni.⁷¹ (4. kép) Később egy a Hármaskirálytalálkozót megörökítő tollrajzban Szent László alakjában tűnik fel csatabárddal a kezében.⁷² Itt érdemes visszatérni Balea kenéz által készített freskóra, amin magát fegyverhordozóként ábrázoltatta Szent László mellett. Ha összevetjük a korabeli Zsigmond ábrázolásokat meglepő hasonlóságot tapasztalhatunk Zsigmond és Szent László között. (3.-4. kép) Az Augustenkirchenek 1417-ben adományozott Szent Zsigmond figurája, amelyen a szent képében Zsigmond saját magát ábrázoltatta, gyakorlatilag tökéletesen egyezik Balea kenéz Szent László ábrázolásával. (5. kép) Szinte ugyan az a tükrözött fejtartás figyelhető meg, továbbá mind a két alakábrázolás fiziológiai jegyei a barna szem, és barna göndör haj. Az uralkodói jelvények alakjaiban szintén megegyeznek, bal kézben a királyi jogar, jobb kézben az országalma látható. Ugyan erre az ábrázolás típusra jól illeszkedik a karaszközi templom Szent László freskóciklusa is. A birkózás jelenetnél jól kivehető Szent László arca, amely dúsabb szakállal szintén Zsigmondra emlékeztet minket. Különösen érdekes egybeesés, hogy a karaszközi templomban jelenik meg Antiochiai Szent Margit legendájának ábrázolása is Szent Lászlóval.⁷³ Minden bizonnyal egy Sárkányos lovag lehetett a templom kegyura, hogy egy ilyen legenda is meg lett festve a templom falán.

Idővel a freskók Szent László ábrázolásában megfigyelhető egyfajta természetes öregedés. A legérdekesebb freskókép ennek alátámasztására a szepesmindszenti Szent László legenda falképciklusa, amely sajnos hiányos állapotban maradt fenn. (6. kép) Keletkezését tekintve egyértelműen a XIV. század közepére datálták a kutatók, emellett úgy gondolták, hogy ezen a képen a király öregedő alakját a freskó készítője a váradi hermáról mintázta.⁷⁴ Kétségtelen, hogy fenn áll egy bizonyos fokú hasonlóság a hermával, amely jól kivehető a

⁷⁰ RUPP 1870, I.62

⁷¹ VÉGH 1987, 98

⁷² Párizsi Edmond de Rothschild

⁷³ Antiochiai Szent Margit ábrázolása nem véletlen, a Sárkányos rend egyik védőszentje. lásd: „santissima virgo et Martyr Margaretha, pro nomine Christi, hostibus ipsius Jesu Christi tradentibus ore draconis absorpta sub inuocatione et speramento admirandae Crucis, Draconediisio, per media exiuit illaesa”. FEJÉR 1841, X.4. 682-694 és BARANYAI 1926, IV.-VI, 574

⁷⁴ MAGYAR 1996, 202-203

fennmaradt birkózás jelenetben, de nem meggyőző. Személy szerint úgy gondolom, hogyha szemügyre vesszük Kolozsvári Tamás 1427-ben készített Kálvária-oltárának Krisztus megfeszítését ábrázoló jelenetét amin, a kereszttől balra elhelyezkedő, fehér lovon ülő alak Zsigmond király ábrázolja, meggyőzőbb egyezést tapasztalhatunk.⁷⁵ (7. kép) Ha jól megnézzük a két alak hasonlóságait, láthatjuk, hogy mind a két képen jellemző karakteres az arcszörzet, a kettéálló szakáll, és a hosszú bajusz, aprólékosságaiban még a félkörívben felhúzott szemöldök is figyelemre méltó a két képen. A ruha részletes lemásolása megdöbbentő. Tisztán kivehető, hogy a két képen ugyan az a bíborruha van mindkét alakon, mellkasukon szintén ugyan az a páncél ismerhető fel, derekuknál barna bőröv, a ruha alatt pedig láncing látható. Távolibb képen felismerhető a láncnadrág, a láb pedig vértékkel ellátva. Derék alatt mindkét képen hangsúlyosan kirajzolódik a bíboring kivágott része, és az alatta levő sodronyfonatú láncruha. A garamszentbenedeki oltár olyannyira alaposan lett átmásolva a szepesmindszenti Szent László freskóciklusba, hogy a töredékesen fennmaradt csatajelenetében még a Kálvária-oltár bal oldalán látható katonákat és zászlait is felismerhetjük körvonalalaikban.

Sajnos semmilyen forrás nem utal arra, hogy szándékosan alakították volna ilyenre a freskókat vagy sem, de ismerve Zsigmond király ábrázolásait, melyeket ő maga rendelt meg, vagy róla készítettek felmerülhet ennek a lehetősége is.⁷⁶ Horváth Henrik, Zsigmond és kora című művében megjegyezte, hogy vannak olyan Zsigmond portrék, amelyek azt a benyomást keltik, mintha az uralkodó határozott szándékkal stilizálta volna külső megjelenését a hermához.⁷⁷ Tekintettel arra, hogy ő restauráltatta a hermát a váradi tűzvész után, azt sem lehet kizárni, hogy bizonyos fokú változtatásokat is végezhetek rajta, hogy még jobban hasonlítson az uralkodóhoz, de ez csak feltételezés. Az viszont kétségtelenül érdekes, hogy jóval Zsigmond halála után Pónik városának templomában, felvidéken ismételten megjelentek arcvonásai a Szent László legenda ábrázolásaiban.⁷⁸ (8. kép)

Kutatásaim során próbáltam arra, néhány képre a legnagyobb hangsúlyt fektetni, amelyen Zsigmond arcvonásait vélhetjük felfedezni. Sajnos képi és írott források hiányában, több megállapítást nem tudok tenni, azonban mellékletben csatoltam egy táblázatot, melyben közlöm, hogy melyik település freskóján mi látható Magyar Zoltán adattára szerint, és minden bizonnyal egyezés mutatható ki Zsigmond király profiljával. A felsoroltak közül

⁷⁵ Garamszentbenedi oltár leírását jól bemutatja a Sigismundus rex et Imperator 581

⁷⁶ Masolino Szent János evangelista, és Szent Márton ábrázolásában fellelhető a szándék. Erről bővebben Tátrai, V. Luxemburgi Zsigmond alakja a korának Itáliai művészetében. Sigismund rex et Imperator. 151

⁷⁷ HORVÁTH 1938, 23

⁷⁸ Lőcsei Pál készítette Pónik freskóit 1478-ban.

Sepsiszentgyörgy freskójának egy részlete elérhető azonban konkrét következtetések levonására alkalmatlan. A kérdéses freskón feltűnő Szent László kettős szakálla, de arcvonásaiban nem állapítható meg olyan nagymértékű egyezés, mint a korábbi esetekben.⁷⁹

Besztercebánya	a várkapolnának van egy Szent László freskója, melyről a források azt állítják, hogy XV. századi. A kép jellegzetessége a szent szakállviselete, amely két végre ágazik, itt Szent Imrével és Szent Erzsébettel ábrázolják együtt.
Biharremete	hermára emlékeztető képe, nyíltkoronával
Páncélcseh	templomában Csáki László donátor képe
Süvéte	Szent László freskója a kraszkói mester munkája.
Tapolykomlós	legenda ciklusa 1420 körül készült, a király felismerhető a fehérlován.
Sepsiszentgyörgy	Szent László Zsigmond 1410-1420 közötti ábrázolásában látható, 1427-ben készültek a freskók.
Necpál	Az itinerárium szerint Zsigmond járt ott, és XV. századi a freskó
Zsolna	1404-ben Zsigmond mezővárosi jogokat biztosított, szintén járt ott, freskó XV. sz. készült.
Tereske	XV. századi templombővítés miatt új freskó készült
Gutor	XV. századi freskó, ruházatában hasonlít a garamszentbenedeki oltárképre.
Felsőlővő	Szent Lászlót vörös brokátruhában ábrázolták és páncélban, nem utolsó sorban a város a Kanizsai család birtoka volt.
Bögöz	Erős hasonlóság a Garamszentbenedi oltárral, a király páncélja miatt.

⁷⁹ LÁSZLÓ 1993, 85

III. Szent Zsigmond kultusza

Zsigmond 1410-ben a budai vár a Friss palotájának szomszédságában egy új udvari kápolna építésébe kezdett, melyet Szűz Mária és Szent Zsigmond tiszteletére alapított. Mint láthatjuk a templomnak kezdetben két titulusa volt, ám idővel csak Szent Zsigmond-prépostságként említették a források.⁸⁰ A népi emlékezetben erősen élt a templom építése, és sajátos módon idővel párhuzamba került egy közkedvelt lovagi históriával, Tar Lőrincz pokoljárásának víziójával.⁸¹ Tinódi Lantos Sebestyén 1552-ben a népi hagyományokat és történetek alapul véve írta meg Zsigmond királyról szóló énekes históriáját. Az általa lefestett kép szerint Tar Lőrincz a pokolban látta a királyt egy tüzes kádban fürdeni, és ezt ő sietve tudatta Zsigmonddal, aki erre válaszul elzálogosított tizenhárom várost, hogy azok árából Szent Zsigmondnak templomot építsen, ezáltal az „ő ágyát pokolból kiiktassa, és hogy mennyországba igazgathassa”.⁸² Noha kétségtelen, hogy az énekes história tartalmaz valós elemeket, nem valószínű, hogy Zsigmond így akarta volna megváltani lelki üdvösségét. A király templomépítő szándékában inkább saját dinasztikus szentkultuszának reprezentációs igényét ismerhetjük fel, amit így kívánt előmozdítani Magyarországon.

Szent Zsigmond burgundi király kultusza már korábban is ismeretes volt hazánkban, de nincs nyoma annak, hogy a szentnek nagy figyelmet tulajdonítottak volna. 1391-ig mindössze csak egy oltára volt ismeretes a körmöcbányai Szent Katalin templomban,⁸³ azonban a XV. század elején a legendája már megjelenik a magyar szentekkel kibővített *Legenda Aurea* kéziratai között, majd a század végén a magyar szentek hivatalos listájában is a *Legendae Sanctorum Regni Hungariae gyűjteményben*.⁸⁴ Ennek az oka mindenképpen összekapcsolandó Szent Zsigmond templomának működésével, azonban a szent kultuszának vizsgálata felvet számunkra néhány nyomon követhetőségi problémát.

A fennmaradt forrásainkból tudjuk, hogy 1410-ben Ozorai Pipó látogatást tett XXIII. János pápánál, és egy levelet adott át neki, melyben Zsigmond király engedélyt kért a pápától, hogy templomot alapíthasson a Szűz Mária tiszteletére. XXIII. János pápa megadta az engedélyt az alapításra, így ebben az évben Zsigmond egy prépostságból és egy kanonokból

⁸⁰ SZÉKELY 1999

⁸¹ BÁLINT 2004, Máj. 1. és KROPF 1896

⁸² Tar Lőrinc pokoljárása. *Középkori magyar víziók*, 251-252

⁸³ MEZŐ 2003, 496

⁸⁴ MGH SS Rer. Mer. II. 331-332.

álló társkáptalan építkezésébe kezdett Szűz Mária tiszteletére.⁸⁵ A téma kutathatóságának problémája sajnos itt kezdődik, ugyanis ekkoriban a várban két olyan templomról van tudomásunk, amelynek Szűz Mária volt a titulusa.⁸⁶ Az első források között találkozhatunk egy pápa által még ugyan azon évben kiadott búcsúengedéllyel, amely szinte eldönthetetlen, hogy melyik templomra vonatkozik. Kumorovitz L. Bernát történész 1963-ban írt tanulmányában megkísérelte szétválasztani a két templom okleveleit azzal, hogy átnézte a korábbi pápai okleveleket, azonban a Szent Zsigmond-prépostság történetét még így se sikerült jobban körüljárni.⁸⁷ Mindössze annyi forrásunk van, hogy 1417. márciusában már Szirmai Péter kanonokot beiktatták, majd Zsigmond Salgai Miklós nádortól lefoglalt vagyonának nagy részét az „Úristen és Szent Zsigmond” prépostság gyarapodására a templomnak adományozta.⁸⁸ Ez utóbbi forrás Eberhard Windecketől származik, Zsigmond király udvari történetírójától. Szerinte a templom már 1424-ben elkészült, azonban az ajándékozást 1412-re helyezi. Engel Pál Salgai Miklósról írt tanulmányában az oklevelek tanulmányozása után rámutatott, hogy a per nem lehetett 1424-ben, valószínűbbnek látszik, hogy a nádor pere 1435-ben volt.⁸⁹ Windecke még egy fontos információt közölt emlékiratában, még hozzá a prépostság általa ismert nevét, ami alapján ez már a templom harmadik titulusa lenne.

A prépostság építésének befejezését a kutatók általában 1424-re datálják, a feltételezések szerint ekkor már teljes pompájában állhatott.⁹⁰ Azonban nem szabad megfeledkezni a német kútfők forrásairól sem, melyben azt írták, hogy Zsigmond apja karlsteini várából a huszita veszedelem miatt elhozta a német-római birodalom szent kincseit, és Visegrádon helyezte őket biztonságba, majd karácsony előtti szerdán ünnepélyesen a budai Szent Zsigmond prépostságba szállította. Horváth Henrik, Joseph Aschbach egy múlt századi tanulmányára hivatkozva tekintélyes listát sorolt fel, hogy milyen kincseket kell értsünk ezalatt. Zsigmond és kora című könyvében a következő adatokat hozta: 1. Nagy Károly kardja, 2. Szent Mór kardja, 3. birodalmi korona, 4. egy barna, egy fekete, és egy fehér dalmatika. 5. hosszú stóla egyszerű sasokkal és gyöngyökkel kirakva, 6. pluviale, császári karing, 7. Nagy Károly két öve, 8. két ezüst jogar, 9. három országalma, 10. a szent lándzsa,

⁸⁵ „(...) quod, prout idem Pipo nobis exposuit, (...) in honorem et sub vocabolo beate virgins Marie decrevisti collegiatam ecclesiam pro uno presbitero et certis canonicis.. in civitate Bude erigere et sufficienter dotare et iam tandem fundari feceris et exponi multa millia florenorum et ad consummationem et prosecutionem intendere salutarem.” ZsO. 7807.

⁸⁶ A másik templom a mai Nagy-Boldogasszony temploma.

⁸⁷ KUMOROVITZ 1963, 109-151

⁸⁸ WINDECKE 2008, 139

⁸⁹ ENGEL 1992, 15-26

⁹⁰ KUBINYI 1973, 7-233

11. Nagy Károly kucsmája, hét fekete sassal, 12. Nagy Károly aransarkantyúi, 13. Nagy Károly drágakövekkel kirakott kesztyűi, 14. két pár cipője arannyal és gyöngyökkel hímezve, 15. birodalmi klenódiumok, vagy ereklyék: a szent jászolból származó szilánk drágakövekkel díszített aranytartóban, három szem Szent Péter, Pál, és János láncából aranyozott ezüstládában, Szent Anna karcsontja, Evangélista Szent János kabátjának egy darabja, Keresztelő Szent János foga, a szentkeresztről származó szilánk drágakövekkel és gyöngyökkel kirakott aranyozott ezüstkeresztben.⁹¹ Jóllehet, a kincseket azonnal továbbszállította, hogy „azok mindenidőkre visszavonhatatlanul és elvitathatatlanul Nürnbergben őriztessenek”.⁹²

A kultusz terjesztésének egy másik ága Váradon figyelhető meg. 1424-ben szintén a husziták miatti félelmében Prágából Váradra szállította Szent Zsigmond ereklyéit.⁹³ Ezt két XV. századi forrás is megerősíti, az egyik Pray György egy levele, a másik pedig Veit Arnpeck bajor történetíró krónikája. Pray György kicsit komikusan, de úgy ír Szent László ereklyéiről, hogyha ne adj Isten ezek valaha is előkerülnének, nagyon oda kell figyelni, hogy össze ne keveredjenek Szent Zsigmond Váradra hozott ereklyéivel.⁹⁴ Veit Arnpeck a bajor Ensndorf bencés apátság Szent Zsigmond ereklyéjével kapcsolatban pedig azt jegyezte meg, hogy Szent Zsigmond testét valaha IV. Károly római császár vitte Agaunéból a prágai várba 1364-ben, majd onnan Zsigmond 1424-ben (Károly fia) Váradra szállította a husziták fenyegetése miatt, ahová később ő maga is temetkezett.⁹⁵

Veit Arnpeck leírásának lábjegyzeteit átnézve észrevehető, hogy megjegyyez néhány egyéb forrást, is mely Agaunuban keletkezett. Tóth Péter 2005-ben írt rövid tanulmányában publikált egy 1414-es agaunei oklevelet, melynek eredetije ugyan elveszett, de szerencsére egy XVII. századi másolat fennmaradt belőle.⁹⁶ Az oklevél Zsigmond király 1414. június 30.

⁹¹ Horváth Henrik hivatkozik arra is, hogy egy későbbi forrás sokkal bővebb információt ad arról, hogy Zsigmond milyen ereklyéket hozott el apja várából. Az itinerárium ezt nem igazolja, azonban egy később kiadott Nürnbergi forrás alátámasztja, miszerint Zsigmond a székesegyházban elhelyezett ereklyéket Budáról vitte oda. HORVÁTH 1938, 46-47

⁹²KAMMEL 2006, 480

⁹³ Talán ezt igazolhatja az is, hogy a források 1419-ben és 1423-ban emlegetnek egy Szent Zsigmond oltárt. BALOGH 1982, II. 278 és MÁLYUSZ 1984, 253

⁹⁴ „Si aliquando has, propitio Deo, reperiri contingeret, diligenter esset cavendum, ne cum reliquiis S. Sigismundi regis et martyris confundantur.” PRAY 1784, 116.

⁹⁵ „Corpus veri S. Sigismundi regis et martyris cum matre et filia in Bohamiam ad castrum Pragensem est allatum per Carolum IV. Romanorum imperatorem et regem Bohemie ex Agauno anno domini 1364. Postea anno Christi 1424. Sigismundus Romanorum rex et Hungarie, filius eius, ob Hussitarum metum in Hungariam in civitatem Baradiensem defferi fecit, ubi ipse imperator postea sepultus est.” Agaunum=St. Mortiz, in Wallis in der Schweiz. Leidinger, G. *Veit Arnpeck, Sämtliche Chroniken*. München: M. Rieger'sche Universitäts-Buchhandlung. 1915. 200

⁹⁶ TÓTH 2005, 367-383

körüli látogatásáról számol be.⁹⁷ Az írás szerint Zsigmond kifejezetten azért látogatta meg a kolostort, hogy néhány ott őrzött ereklyét onnan magával vigyen Magyarországra.⁹⁸ Nyilvánvalóan lehet a történetnek valamiféle valóságalapja, ugyanis az Itinerárium szerint 1414. június 11-től Zsigmond Trinoban tartózkodott június 15-ig majd onnan Pontesturába ment, és június 25-én tért vissza ismét Trinoban. A két várost összekötő útvonal pontosan a kolostor mellett halad el, Trino és Agaune között a távolság pedig csak 4.1 km, tehát nem zárható ki annak a lehetősége, hogy Zsigmond ténylegesen elzarándokolt a kolostorba.⁹⁹

A problémát tovább bonyolítja az, hogy az oklevél megjegyzi, hogy Zsigmond a kolostortól kapott ereklyéket az általa Maros, és Verőce melletti elhagyott területen kívánja elhelyezni, ahol Szent Zsigmond tiszteletére templomot épített, és azt a pálosokra bízta.¹⁰⁰ Korábbi források nem igazolják, hogy a kérdéses területen az idő tájt templomot épített volna, azonban létezik egy 1433. július 21-én keltezett levele Zsigmondnak, amelyben ténylegesen kérvényezi IV. Jenő pápától, hogy pálos kolostort alapíthasson Szent Zsigmond tiszteletére. Természetesen a kolostor megépült a korábbiakban említett helyszínen, azonban később a karmeliták vették át az igazgatását, a források pedig hallgatnak róla.¹⁰¹ Romhányi Beatrix történész szerint Zsigmond halála után a Pálosok minden bizonnyal feladták a kolostort. V. Miklós pápa igaz átadta a kolostort a karmelitáknak, de végül nem költöztek be. Ez magyarázhatja a források hiányát a verőcei Szent Zsigmond kolostorral kapcsolatban.¹⁰² Laszlovszky József történész a kolostor kutatástörténetéhez 2014-ben a Konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából megrendezett konferencián Debrecenben hozzátette, hogy a verőcei Szent Zsigmond kolostort feltehetően azért építette az uralkodó, mert sok időt töltött a kisoroszihoz közeli fürdőknél betegsége miatt.¹⁰³

⁹⁷ Az oklevél ekkor íródott, szóval feltehetően Zsigmond korábban vagy pont abban a hónapban járhatott ott.

⁹⁸ Ebben a kolostorban őrizték a Thébai légió ereklyéit, nem kizárt, hogy Zsigmond ezeket látni akarta, vagyis a dokumentum erre próbál utalni.

⁹⁹ ENGEL és C. TÓTH 2005, 97

¹⁰⁰ (...) quendam capellam per dictum regem inelytum constructam sub vocabulo Sancti Sigismundi in Regno Ungariae cis flumen Danubii, proter quendam Insulam Insulatos vocatam, in quodam ibidem existente deserto, ex dominatione dicti Serenimissi Regis domini nostri, pertinenti ad dioecesim Voachiensem, Et inter villem regalem Marus et villam dicti Voachiensis episcopi Voarenzae vocatam existence ampliare, aedificare et ad statum maiorem reducere et ibidem eremitas Beati Pauli primi eremitaie laudabiliter collocare necessariis eadem dotando(...). TÓTH 2005, 382

¹⁰¹ Uo. 378.

¹⁰² ROMHÁNYI 2008, CD-ROM, Verőce 1.

¹⁰³ Zsigmond utolsó éveiben súlyos reumával küzdött, ámbár lehet groteszk az állítás, de jól dokumentálható, hogy gyógyulása érdekében számos meleg vizű gyógyfürdőt épített. Ennek a legjobb példája a számos Budai fürdő, melyeket 1420 után épített, a verőce melletti fürdők kiépítése minden bizonnyal a visegrádi építkezéseivel és alapításaival állhatnak szoros kapcsolatban. LASZLOVSZKY 2014

Mint az látható, Szent Zsigmond reprezentációja meglehetősen nehezen fogható meg az uralkodó alapításaiban. Felmerülhet a kérdés, hogy akkor vajon miben érhető tetten a kultusz reprezentációja? Elsősorban a művészettörténetben, Szent Zsigmond ikonográfiájának változásában másodsorban pedig a főúri családoknál a névadás liturgikus gyakorlatában. Zsigmond halála előtti éveiben számos olyan főúri családról tudjuk, hogy gyermeküket Zsigmondnak keresztelték például: Szentgyörgyi, Frangepán, Perényi, Sartványi, Losonczi, Szebeni családoknál, korábban nem egyáltalán nem volt gyakori név a Zsigmond.

2. Szent Zsigmond ábrázolása

Az uralkodó Szent Zsigmond kultuszának reprezentálását legjobban a szent király ikonográfiájának változásában lehet megragadni. 1400 környékén Szent Zsigmond ábrázolása szakított a hagyományos típussal, és helyette Zsigmond király vonásait kezdte tükrözni úgy, hogy ezek idővel tekintettel voltak Zsigmond arcvonásainak változására is.¹⁰⁴ Zsigmond, ha arról volt szó, hogy nyilvánosan fellépjen és reprezentálja hatalmát gyakran élt a rejtett portré adta lehetőségekkel. Eberhard Windecke emlékirataiban azt írta, hogy szép arca miatt több helyen is megfestették.¹⁰⁵ Az első olyan ábrázolás, melyen Zsigmond király Szent Zsigmond képében látható valamikor 1400 után készült, és egy tollrajzon ismerhető fel, testvére Vencel cseh király mellett.¹⁰⁶ A képen Vencel a képen koronát visel, kezében lándzsa és pajzs van. Ezzel szemben Zsigmond fején korona, kezében pedig bárdot tart. Emiatt az ábrázolás típus miatt könnyen asszociálhatnánk Szent László ikonográfiai hasonlóságára, azonban a kép alá később a „S. Wenczeslawus” és „S. Sigismundus” feliratot írták, hogy egyértelművé tegyék a szereplők személyazonosságát. Felmerült korábban annak a lehetősége, hogy az eredeti ábrázolás típus egy láthatóan a képről elveszett harmadik személy miatt a magyar királyszenteket tükrözi vissza. Nincs kizárva, hogy ez eredeti vázlat valóban a magyar királyi hármast ábrázolta, és később szándékosan vágták le a harmadik személyt a képről, Szent Imre herceget.¹⁰⁷ (9. kép)

Szent László ábrázolásával kapcsolatban már megjegyeztem, hogy Zsigmond 1417-ben a konstanzi Ágoston-rendi szerzeteseknek egy freskót adományozott hálából, amelyen Szent Zsigmondot, és Szent Lászlót ábrázolta. A képen Zsigmond király személyesíti meg

¹⁰⁴ KÉRY 1972, 41-68

¹⁰⁵ Windecke megjegyzi, hogy a lépcsős Boldogasszony templomban három királyok egyikeként, a karmelita templomban pedig Dávid királyként festették meg. WINDECKE 2008, 314

¹⁰⁶ A két királyszent, München, Staatliche Graphische Sammlung. Itsz. 40 444.

¹⁰⁷ SZABÓ 1967, 31

Szent Zsigmondot. Sajnálatos módon a kép nagy része megsérült, napjainkra csak Zsigmond alakja maradt fenn, amely félreérthetetlen módon egyezik Zsigmond korabeli ábrázolásaival. A kutatások során felmerült annak lehetősége ezzel kapcsolatban, hogy a várban a Szent Zsigmond-prépostságban nem-e lehetett hasonló ábrázolás?¹⁰⁸ Kétségtelenül reális elképzelés lenne, ugyanis Magyarországról semmilyen ilyen ábrázolás típus nem maradt fenn, ha volt is, akkor ott minden bizonnyal kellett, hogy legyen.

Zsigmond uralkodása alatt valószínűleg több ehhez hasonló műalkotás készülhetett, azonban mindössze csak ennyi ábrázolás maradt fenn. Halála után a Szent Zsigmond új ikonográfiája továbbra is bennmaradt a köztudatban, erre a legjobb példa 1443-ban Kassai Jakab által faragott Szent Zsigmond szobrocska a freisingi dómban, és Pierro della Francesca, Sigismundo Malatesta Szent Zsigmond előtt című 1451-ben készült képe. Szent Zsigmondot korábbi ikonográfiájában mindenhol harcos típusnak ábrázolták, Piero della Francesca Malatesta megrendelésére egy méltóság teljes új idealizált alakot teremtett, amelyen Zsigmond király időskori arcvonásai tükröződnek vissza.¹⁰⁹

Felmerülhet a kérdés, hogy mi volt célja Zsigmond királynak azzal, hogy Szent Zsigmond kultuszát is reprezentálta. Úgy gondolom, hogy ez kapcsolatban állhat azzal, hogy Vencel cseh királynak nem volt törvényes örököse, és Zsigmond igényt tartott a cseh trónra is. Tekintettel arra, hogy Szent Zsigmond a csehek védőszentje volt,¹¹⁰ Zsigmond dinasztikus szentjéhez való kapcsolata, és a születése körül kialakult legendák biztos legitimációt jelentettek számára.¹¹¹

¹⁰⁸ VÉGH 1987, 98

¹⁰⁹ ARONBERG 1974, 354-356

¹¹⁰ Miután IV. Károly Prágába vitte a szent ereklyéit a Szent Vítus székesegyházban történt csodák miatt a helyi zsinat az ország védőszentjévé avatta. „Quia cum per miraculorum magnitudinem sit facus patronus Bohemiae” ASS. 1680. Mai I. 89B

¹¹¹ ASS. Mai. 1680. 90A.

IV. Összegzés, és kitekintés

Tudományos dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy Luxemburgi Zsigmond magyar király hogyan használta uralkodói reprezentációjában Szent László és Szent Zsigmond kultuszát, valamint, hogy a két szent király milyen sajátos módon jelent meg a XV. század első felének, sőt részben a későbbi évtizedeknek is művészeti alkotásain. Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy Zsigmond egyértelműen folytatta az Anjou királyok dinasztikus szentkultuszának propagandáját, azzal a különbséggel, hogy saját uralkodói reprezentációjába Szent Lászlót és kultuszát eszményképeként emelte be. Ez a módszerbeli különbség mély elkötelezettséget követelt meg az uralkodótól részéről, királyi hatalmának megerősítése érdekében.

Korábban Mályusz Elemér rávilágított arra, hogy Zsigmond páratlan műveltsége és rugalmassága miatt kiválóan tudott alkalmazkodni Szent László kultuszának évszázadok alatt kialakult hagyományaihoz. Habár uralkodásának első éveiben aligha figyelhető meg bármiféle érdeklődése a kultusz iránt, az 1400-as évektől nagy erővel kezdte meg a kultusz reprezentációját. Első intézkedéseiben, mint láthattuk bűcsúengedélyt kért IX. Bonifác pápától a váradi székesegyház számára, majd Mária királyné aranyforintjai mintájára saját pénzeket veretett, melyen Szent Lászlót ábrázoltatta. Ezzel a két intézkedésével egyrésről országos szintű bűcsújáráhellyé tette a szent király sírját, másrésről új forintjaival pedig Szent László legendáját terjesztette el szélesebb rétegek számára, továbbá alakját megismertette a néppel. Néhány évvel később pedig Zsigmond egyedi módon megelevenítette Kálti Márk Képes Krónikájának azon elbeszélését, mely szerint Szent László vadászat közben tévedt Váradra. Erről Zsigmond 1406. október 18-án írt levelében számolt be, hogy maga is megfáradva vadászat után véletlen tévedt Szent László városába, ahol régi szokás szerint fogadták őt.¹¹² Váradi tartózkodása alatt az egyházi személyzet beszámolt neki arról, hogy korábban tűz pusztított a sekrestyében, emiatt a könyvek, és a miseruhák elpusztultak, a főoltár pedig megsérült. Szent László ereklyéi egy isteni csodának köszönhetően megmenekültek, azonban a herma megsérült. Zsigmond megragadta a lehetőséget, és valamennyi tűz által okozott kárt megtérített a székesegyháznak, továbbá a főoltárt és a hermát maga rekonstruáltatta. Ugyan ebben a levelében arról is rendelkezett, hogy halála esetén Szent László sírja mellett helyezték őt örök nyugalomra. Gyakorlatilag azt lehet

¹¹² Érdekes adalék, hogy Zsigmond valamennyi cselekedete párhuzamba állítható a Szent László legendával, és a Képes Krónika Szent László cselekedeteit feldolgozó fejezetekkel.

mondani, hogy ezzel a rendelkezésével kötelezte el magát igazán a szent király kultusza mellett.

A következő években Zsigmond állandó rendszerességgel látogatta Váradot, gyakran kifejezetten zárandoklatszerűen liturgikus céllal. A legismertebb példa ezen alkalmakra Ulászló lengyel király és Zsigmond közös zárandokútja Váradra 1412 Húsvét ünnepén.¹¹³ Ettől a pillanattól kezdve mondhatjuk azt, hogy Várad a „magyar compostela”,¹¹⁴ ugyanis királyok, nemesek, és egyszerű közemberek kezdik el felkeresni nemzetközi szinten a szent király sírját.

Zsigmond reprezentációja a művészetben is komoly hatást gyakorolt. Valamennyi Szent László legendát feldolgozó freskóciklus az ő uralkodása alatt készült. Noha a források a király részéről csak egy olyan freskóról számolnak be, melyen Szent Lászlót ábrázoltatta¹¹⁵ mégsem következtethetünk arra, hogy pont az uralkodó ne vette volna ki a részét a szent királyt megjelenítő művészeti reprezentációból. Magyar Zoltán néprajzkutató adattárát összevetve Zsigmond Itineráriumával megfigyelhetjük, hogy valamennyi a korban készült dokumentálatlan freskó keletkezése szoros kapcsolatot mutat Zsigmond utazásaival. Erre talán a legjobb példa a lőcsei Szent Jakab templom freskóciklusa, aminek elkészítése mögött teljesen nyilvánvaló, hogy Zsigmond donatori tevékenységét sejthetjük, hiszen a király többször is látogatta a várost, továbbá tagja volt a lőcsei kalandos társaságnak. Mindezek mellett figyelemre méltó az is, ahogyan a főúri és a középréteg utánozza a királyt reprezentációjában. Valamennyi általuk készített freskó sajátos kísérőjelenségeként a szent király ábrázolásában megjelenik Zsigmond profilja. Az ilyen ábrázolás típusokra kiváló példa Balea kenéz cserényi templomának 1404-ben készített falfestménye, melyen magát az albán kenéz a szent király fegyverhordozójaként ábrázoltatta, Szent László ábrázolásában pedig Zsigmond profilját jelenített meg. A művészettörténeti tanulmányok nagyrészt, ezeket az ábrázolás típusokat azzal magyarázta, hogy a festő minden bizonnyal a hermát vette alapul, amikor megmintázta a szent király arcát, azonban ha ezeket az ábrázolásokat összevetjük Szent Zsigmond a korban kialakult új ikonográfiájával, szembetűnő a hasonlóság, és gyanakodhatunk arra, hogy a festő inkább egy korabeli Zsigmond profilt vett alapul, amikor

¹¹³ „feria post Dominicam Palmarum Wladislaus rex Poloniae limina S. Wladislai Hungariae Regis, cuius corpus in Varadino requiescit honoraturus pedibus iter confiebat, Sigismundo Rege Hungariae eum itinere equestri praecendete. Quindecim diebus reges ambo apud Varadinum morati, pascha Domini illic agunt.”. *Historiae Poloniae* XII, 326

¹¹⁴ HORVÁTH 1942, 20

¹¹⁵ 1417-ben készült konstanzi freskón, mára Szent László alakja már elkapott.

megmintázta a szent király arcát.¹¹⁶ Sajátos példa erre még a szepesmindszenti Szent László legenda freskóciklusa, mely napjainkra igaz töredékes formában maradt fenn, azonban tisztán kivehető a szent király képében Zsigmond profilja. A korábbi kutatások nem egyeztek meg a datálást illetően, hiszen sokan úgy tartották, hogy a kép minden bizonnyal az Anjou-korban keletkezett és a festő itt is a hermáról dolgozott, azonban ha a freskót összevetjük a garamszentbenedeki oltárképpel szembetűnik a hasonlóság a kereszttitel ciklus lovasával, melyet Zsigmond király testesít meg. Feltételezhető, hogy a korabeli Szent László freskók hasonló rejtett portréként funkcionáltak, mint a Horváth Henrik által 1938-ban feltárt itáliai reneszánsz freskók.

Miután Zsigmond királyi hatalma jelentősen megerősödött Szent László kultuszának reprezentációja által, hozzálatott saját dinasztikus szentjének Szent Zsigmond kultuszának reprezentálásához is. Habár a magyar néphagyományba a burgundi szent király kultuszának megjelenése szorosan összekapcsolódott Tar Lőrinc baljós jövőképevel a valóságban pusztán csak a dinasztikus gyökerek reprezentációs igényét figyelhetjük meg Zsigmond részéről. A kultusz korábban már ismert volt a hazai legendáriumokban, bár hagyományok nem kifejezetten kapcsolódtak hozzá. Egészen 1390-ig csak egyetlen oltára volt ismeretes hazánkban Szent Zsigmondnak, tehát korábban látszólag nem tulajdonítottak nagy szerepet a kultuszának.

Mint láhattuk a kultusz terjesztésének menete nagyon nehezen fogható meg. Zsigmond a kultusz központját képező templomot 1410-ben alapította Szűz Mária titulusra, a források pedig csak jóval később emlegetik Szent Zsigmond prépostságként. A templom ezen kettőstitulusa gyakorlatilag lehetetlenné teszi azt, hogy a Zsigmond-kori működésébe bepillantást nyerjünk, annyit azonban tudunk Kumorovitz L. Bernát kutatásaiból, hogy gyülekezési, és liturgikus célokra használták, személyzete pedig a király diplomáciai ügyeiben járt el. A templom építésének befejezése szintén kérdéses számunkra. A kutatók úgy gondolják, hogy valószínűleg 1424-ben készült el teljesen a templom, azonban Zsigmond 1423-ban apja IV. Károly német-római császár karlsteini várából kimenekítette Nagy Károly koronázási jelvényeit, majd ünnepélyes körmenetben először Visegrádra, az év karácsonyán pedig a budai vár a Szent Zsigmond kápolnájába szállította. Felmerülhet a gyanú, hogy ekkor már állt teljesen be volt rendezve a templom, és ezért volt képes helyet adni a Német-Római birodalom ereklyéi számára. Ugyan csak érdekes adalék, hogy Szent Zsigmond ereklyéit szintén a husziták elől menekítette ki Prágából azokat pedig nem a budai Szent Zsigmond

¹¹⁶ Még a herma sem zárható ki teljes mértékben ugyanis nem szabad arról megfélekezünk, hogy a sekrestye leégése után Zsigmond rekonstruáltatta.

prépostságba szállította, hanem Várad székesegyházba vitette. Szent Zsigmond magyarországi kultuszának történetét még jobban összezavarja egy 2005-ben publikált agaunei oklevél, mely arról számol be, hogy Zsigmond a kontanzi zsinatra tartva meglátogatta az agaunei Szent Móric apátságot, és onnan ereklyét kívánt Magyarországra vinni. Zsigmond azt állította az apátság szerzeteseinek, hogy korábban templomot alapított Maros és Verőce falvak közötti síkságon Szent Zsigmond tiszteletére, és azt a pálosokra bízta. Az oklevél akár hiteles is lehet, de a templomot nem az 1410-es években alapította a Maros és Verőcei közötti síkságon, hanem sokkal később az 1430-as évek közepén kérte IV. Jenő pápát, hogy templomot alapíthasson Szent Zsigmond tiszteletére a kérdéses helyszínen. Minden bizonnyal a templom építése inkább Zsigmond visegrádi építkezésével, és betegségével áll kapcsolatban, hiszen a forrásokból tudjuk, hogy gyakran látogatta a kisoroszi mögötti fürdőket gyógyulást remélve, emiatt is építette ide templomát. Mint ahogy ebből is látszik Szent Zsigmond magyarországi kultuszának elterjedését nagyon nehéz Zsigmond király alapításaiból megközelíteni. A burgundi szent király kultuszát érdemesebb a szent ikonográfiai változásaiból, és a nemesi családok névadás gyakorlatából megközelíteni.

Zsigmond király uralkodói reprezentációja meglehetősen összetett téma. Ahhoz, hogy pontosabb képet alkossunk az uralkodó reprezentációs politikájáról, Zsigmond apai nagyapjának, Luxemburgi János cseh királynak a reprezentációját, és magyarországi utazásait kellene megvizsgálni. Mindezek mellett nagyobb terjedelemben politikáját szükségszerű lenne összevetni apja IV. Károly német-római császár politikájával, hiszen alapításai és rendeletei meglepő hasonlóságokat mutatnak.¹¹⁷ Céлом a továbbiakban, az hogy szakdolgozatomban hosszabb terjedelemben rávilágítsak a Sárkányos rend reprezentációjára, valamint doktori szinten Luxemburgi János dinasztikus szentkultuszát megvizsgálva rávilágítsak Zsigmond uralkodói reprezentációjának további ismeretlen dimenzióira.

Kézirat lezárásának időpontja: Budapest, 2015. január 2.

¹¹⁷ Elsősorban itt a budai Szent Zsigmond prépostság, és a prágai Szent Zsigmond néhai Szent Vencel kápolna alapítására érdemes gondolni. IV. Károly császár először Szent Vencel, majd Szent Zsigmond titulusra szentelte fel a kápolnát.

V. IRODALOM- ÉS RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

RÖVIDÍTÉSEK

ASS	Acta Sanctorum
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MOL DF	Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai fényképgyűjtemény
LK	Levéltári Közlemények
SRH	Scriptores Rerum Hungaricarum
ZsO	Zsigmondkori oklevéltár

FELHASZNÁLT IRODALOM:

ÁLDÁSY 1917	Áldásy Antal 1913: Zsigmond király római császárrá koronázása. In: Századok, 1–2.
ARONBERG 1974	Lavin Aronberg 1974.: Pierro della Francesco's Fresco of Sigismondo Pandolfo Malatesta before St. Sigismund. In: The Art Bulletin, 56, 354-356.
BÁLINT 2004	Bálint Sándor 2004: <i>Ünnepi kalendárium I.</i> Neumann Kht, Budapest.
BALOGH 1982	Balogh Jolán 1982: Várad vára II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
BARANYAI 1926	Baranyai Béla 1926: Zsigmond király ú.n. Sárkány-rendje. Adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez. in: Századok 60.
BORSA 1996	Borsa Iván 1996: A Magyar Országos Levéltár és a Zsigmondkori oklevéltár. In: Levéltári Közlemények 67.
BUNYITAY 1883	Bunyitay Vince 1883: A váradi püspökség története alapításától a jelenkorig I. Nagyvárad.
BÚZÁS 1992	Buzás Gergely 1992: A budai Szent Zsigmond templom kőfaragványai. A Szent Zsigmond-templom és a Zsigmond kor budai szobrászata. In: Konferencia a Budapesti Történeti Múzeumban, Budapest Régiségei 33. 51-65
C. TÓTH 2011	C. Tóth Norbert 2011: Királynőből királyné. Mária és Zsigmond viszonya a források tükrében. In: Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica, Tomus CXXXII. Dr. Blazovich, L, Dr. Ferenc, Piti (szerk.) Hungaria, Szeged.

DLUGOSS 1711	Jan Dlugoss 1711: <i>Historiae Poloniae I. Libri</i> . Lipsae.
Dvořáková 2009	Daniela Dvořáková 2009: <i>A lovag és királya – Striborici Stribor és Luxemburgi Zsigmond</i> . Kalligram Kiadó, Budapest.
ENGEL 1992	Engel Pál 1992: Salgai Miklós. In: <i>Levéltári közlemények</i> . 63. 1-2. 15-26.
ENGEL és C. TÓTH 2005	Engel Pál és C. Tóth Norbert 2005: <i>Itineraria Rerum et Reginarum Hungariae (1382-1438)</i> MTA, Budapest.
FEJÉR 1831	Fejér György 1831: <i>Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis</i> .
FRAKNÓI 1895	Fraknoi Vilmos 1985: <i>A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig</i> . Történeti tanulmány. MTA, Budapest.
GYÉRESSY 1975	Gyéressy Béla 1975: <i>Documenta artis paulinorum I</i> . Budapest.
HORNIVKOVÁ 2012	Kateřina Horníčková 2012: <i>My saints „Personal” Relics Collections in Bohemia before Charles IV</i> . In: <i>Medium Aevum Quotidianum</i> 64.
HORVÁTH 1938	Horváth Henrik 1938: <i>Zsigmond és kora</i> . Budapest.
KAMMEL 2006	Frank Matthias Kammel: <i>Zsigmond Császár és Nürnberg</i> . In: <i>Sigismundus Rex Et Imperator – Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában</i> Takács, I. (szerk.) Budapest: Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18 – július 18. 480
KARÁCSONYI 1926	Karácsonyi, János 1926: <i>Szent László király élete</i> . Szent István könyvek, Budapest.
KERESZTÚRY 1806	Keresztúry Alajos József 1806: <i>Historia Episcopatus M. Varadiensis</i> .
KERNY 1987	Kerny Terézia 1987: <i>Szent László-kultusz a Zsigmond-korban</i> . I. In: <i>Művészet Zsigmond király korában</i> . Beke, L. Marosi, E. Wehli, T. (szerk.) MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, Budapest.
KERNY 2006	Kerny Terézia: <i>Zsigmond király temetése és temetkezőhelye</i> . In: <i>Sigismundus Rex Et Imperator – Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában</i> . : Takács, I. (szerk.) Budapest: Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18 – július 18.
KÉRY 1972	Kéry Bertalan 1972: <i>Kaiser Sigismund</i> . Ikonographie. Wien-München.
KLANICZAY 2000	Klaniczay Gábor 2000: <i>Az uralkodók szentsége a középkorban</i> . Balassi Kiadó, Budapest.
KROPF 1896	Kropf Lajos 1896: <i>Pászthói Rátholdi Lőrinc zarándoklása 1411</i> . In: <i>Századok</i> .
KUMOROVITZ 1963	Kumorovitz. L, Bernát 1963: <i>A budai várkapolna és a Szent Zsigmond-prépostság történetéhez</i> . In: <i>Tanulmányok Budapest múltjából</i> . 15.

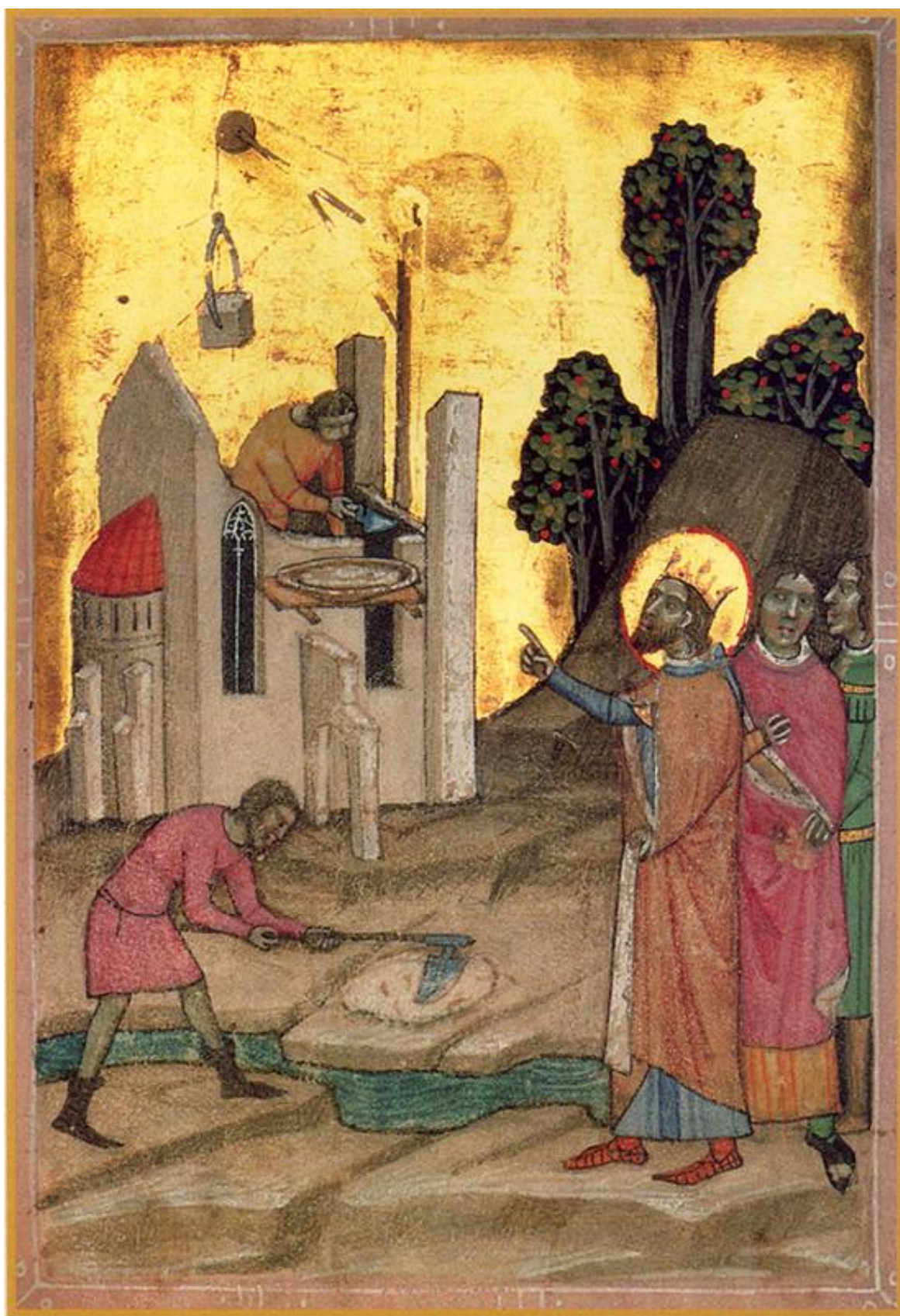
KURCZ	Kurcz Ágnes: Szent László legenda fordítás
LÁSZLÓ 1993	László Gyula 1993: A Szent László-legenda középkori falképei. Budapest.
LUKCSICS 1931	Lukcsics Pál 1931-1938: XV. századi pápák oklevelei. I-II. Budapest.
MAGYAR 1996	Magyar Zoltán 1996: „Keresztény lovagoknak oszlopa”. (Szent László a magyar kultúrtörténetben) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
MAJLÁTH 1985	Majláth Béla 1885: A Kalandos társaságok. Századok.
MÁLYUSZ 1958	Mályusz Elemér 1958: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. (reprint: Attraktor Kiadó, 2005.) Máriabesenyő-Gödöllő.
MÁLYUSZ 1984	Mályusz Elemér 1984: Zsigmond király uralma Magyarországon.: Gondolat Kiadó, Budapest.
MAROSI 1984	Marosi, Ernő 1984: A reprezentáció kérdése a XIV.-XV. századi magyar művészetben. In: Történelmi szemle.
MAROSI, 2007	Marosi Ernő 2007: Reformatio Sigismundi. Sigismund rex et Imperator. In: Sigismundus Rex Et Imperator – Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. Takács, I (szerk.) Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18 – július 18. Budapest.
MEZŐ 2003	Mező, András 2003: Patrocíniumok a középkori Magyarországon. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége, Budapest.
NAGY 2014	Nagy Balázs 2014: Az uralkodó emlékezete. IV. Károly császár önéletrajza és a történeti emlékezet átalakítása. In: Aetas 29. Galamb, Gy. (szerk.)
RUPP 1870	Rupp Jakab 1870: Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre vagyis nevezetesen városok, helységek s azonban létezett egyházi intézetek, püspökmegyék szerint elrendezve. I. Pest.
SZABÓ 1967	Szabó György 1967: Emperor Sigismund with Saint Sigismund and St. Ladislaus: Note on a Fifteenth-Century Austrian Drawing. Master Drawings. V.
SZÉKELY 1999	Székely György 1999: A Budai Szent Zsigmond Templom kutatástörténetéhez. Budapest régiségei.
TERDIK 2007	Terdik, Szilveszter 2007: A magyar szentkirályok ábrázolásai román ortodox templomokban. In: Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. Kerny, T. (szerk.) A székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai I. 96-98.
TÓTH 2005	Tóth Péter 2005: „Szent Zsigmondnak azt felnevezteté” Zsigmond és a magyarországi dinasztikus szentkultusz. In: Századok. 139.
TÓTH 2006	Tóth Csaba 2006: Luxemburgi Zsigmond magyar pénzverése. In: Sigismundus Rex Et Imperator – Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. Takács, I. (szerk.)

- Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18 – július 18. 170. Budapest.
- VÉGH 1987 Végh János 1987: Zsigmond király képzőművészeti ábrázolásairól. In: Művészet Zsigmond korában. Beke, L. Marosi, E. Wehli, T (szerk.) Történeti Múzeum, Budapest.
- WINDECKE 2008 Eberhard Windecke emlékiratai Zsigmond királyról és koráról. 2009: Skorka, R. (ford.) MTA Történettudományi Intézete, Budapest.

Görög nyelvű források:

Χρονικὸν περὶ τῶν Τούρκομων σουλτάνων (κατὰ τὸν ΒαρΒερινὸν ἑλληνικὸν κώδικα) 2.

VI. Mellékletek

1. Kép - Szent László és a váradi székesegyház építése. Képes Krónika. Cod, Lat. 404. P.99.

2. Kép - Szent László hermája. Dr. Czobor Béla. Egyházi emlékeink a XIV. századból.

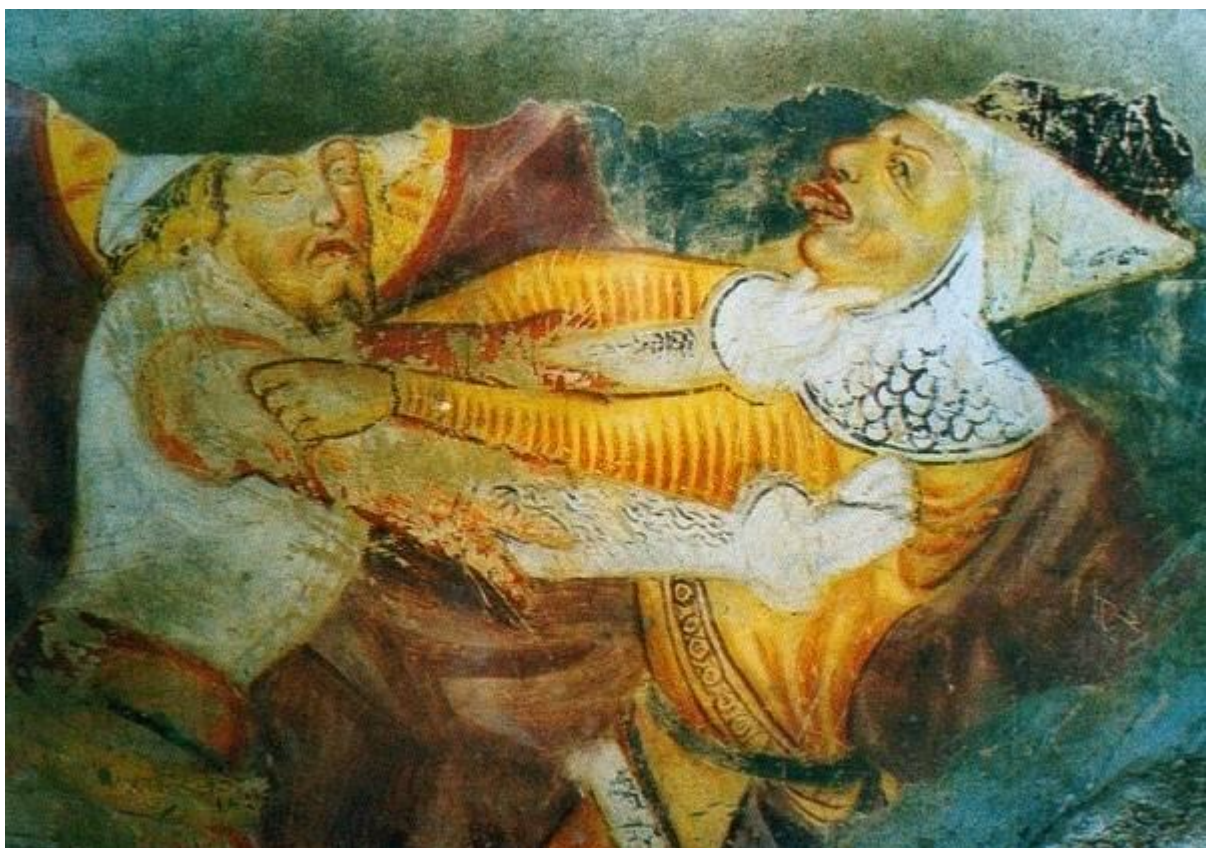
3. Kép – Zsigmond király portréja német-római császárrá koronázása idején.

4. Kép – Zsigmond 1417-ben az Augustenkirchének adományozott Szent Zsigmond freskója.

5. Kép – Balea kenéz 1417-ben készült Szent László freskója a cserényi templomban.

6. Kép – Két ábrázolás a szepesmindszenti Szent László legendáját feldolgozó freskóról.

7. Kép – Kolozsvári Tamás által 1429-ben készített Kálvária-oltárkép.

8. Kép – Pónik templomának Lócsei Pál által 1478-ban készült Szent László ábrázolása.

Zs.26

9. Kép - Szent Vencel és Szent Zsigmond, cseh szent királyok a Von Aretin gyűjteményből